

דין ערבות בקידוש (סימן ערא) והמסתעף

נתיבי עם: ס"ב. נשים חייבות בקידוש אף על פי שהוא עשה שהזמן גרמא וכו' (לשון מרן) הדגול מרבבה (רבי יחזקאל לנדא לפני 250 שנה) נסתפק אם האיש שכבר התפלל ויצא ידי חובה הקידוש מדאורייתא יוכל להוציא י"ח בקידוש על היין לאשה שלא התפללה שחיובא בקידוש הוא מהתורה, והג' רבי עקיבא איגר (לפני 200 שנה) פשיט ליה שיוכל הבעל להוציא י"ח אעפ"י שהיא לא התפללה. וכן המנהג ועיין בברכי יוסף סימן קכ"ד דפשיט לספקא דהנודע ביהודה (רבי יחזקאל לנדא) כהג' רעק"א. ע"כ.

ביאור הנושא: נשים חייבות במצות קידוש מן התורה. ואף על פי שמצות קידוש היא מצות עשה, וכל מצוות עשה שהזמן גרמן נשים פטורות, מכל מקום חייבות במצות קידוש מפני שאמרו חז"ל (במס' שבועות דף כ:): 'זכור ושמור בדיבור אחד נאמר' הוקשו מצות 'זכור' למצות 'שמור' זו לזו, וכל שחייב בשמירת שבת חייב גם בזכירתה ומכיון שהנשים חייבות בשמירת השבת חייבות גם במצוות זכירת השבת דהיינו הקידוש. המקור לספק של הנודע ביהודה הוא בגמ' בברכות (כ:): נסתפקו אם נשים חייבות בברהמ"ז מהתורה ונפקא מינה אם יכולה להוציא את האנשים י"ח שאם חייבות מן התורה אז יכולות להוציא את האנשים ואם אינן חייבות אלא מדרבנן הוי שאינו מחויב בדבר, וכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים י"ח. הנודע ביהודה הבין בדברי הרא"ש שהאשה אינה בכלל ערבות לאנשים כלל, וכתב להסתפק בדברי הרא"ש אם היינו דוקא שהאשה אינה ערבה בעד אחרים, אבל האנשים שקיבלו ערבות בהר גריזים והר עיבל ערבים גם בעד הנשים, ואם כן שפיר מוציא האיש את האשה אף שכבר יצא, או אולי כשם שהנשים לא נכנסו בכלל הערבות, כך לא קיבלו האנשים ערבות בשביל הנשים והניח בצ"ע. ולכן מסתפק אם האיש שחייב מדרבנן יוכל להוציא את אשתו שחיובה מהתורה.

אולם הג' רעק"א ביאר בכוונת הרא"ש שהערבות היא רק לגבי מי שמחויב בעצם המצוה, אבל אם אינו מחויב במצוה אינו בכלל הערבות, ולכן אם נשים חייבות בברכת המזון מן התורה שפיר מוציאות את האנשים אפילו אם יצאו בעצמן, דכיון שהן שייכות במצוה ישנן גם כן בכלל הערבות, אבל אם תמצא לומר שאינן חייבות בברהמ"ז מן התורה, כיון שאינן שייכות במצוה אינן בכלל הערבות. ולכן במצוות שהאשה חייבת מן התורה מוציאה את האנשים מדין ערבות ובחייובים מדרבנן יכולה להוציא מדין שומע כעונה (מסוכם מהלכה ברורה חלק 16 סימן ה בסוף הספר).

ומרן הרב עובדיה בחזו"ע (חלק ב עמ' כד) פסק שהנשים מוציאות ידי חובת קידוש את האנשים, הואיל והן חייבות מן התורה במצות קידוש כמותם. והאיש שכבר התפלל ערבית ויצא ידי חובת קידוש מן התורה בתפלה, אעפ"כ מוציא ידי חובת קידוש את האשה שעדיין לא התפללה. ולמרות שהאיש חייב מהקידוש מדרבנן מוציא את האשה החייבת מהתורה מדין ערבות וכמו שכתב בנתיבי עם 'וכן המנהג' משום שכל ישראל ערבים זה לזה, ומצד ערבות יכול להוציא ידי חובה. ואף אשה שקיימה מצות קידוש על הכוס, יכולה להוציא ידי חובה את רעותה דקיימא לן כל ברכת המצות אף על פי שיצא מוציא.

ויש סידורים שציינו שיש לכוון לצאת ידי חובה מדאורייתא כשאומר בתפלה 'מקדש השבת'. לכאורה עדיף שיכוון דוקא שאינו רוצה לצאת ידי חובת הקידוש בתפילה וישאר לו חיוב מדאורייתא לקדש על היין ובכך גם במקרה שאשתו ובנותיו לא התפללו שגם הן חייבות מהתורה ומדאורייתא מוציא דאורייתא וזה עדיף ממה שהוא חייב מדרבנן ואשתו חייבת מדאורייתא שלשיטת הנודע ביהודה והעומדים בשיטתו אינו יכול להוציא את אשתו ידי חובה. וכיוצא בכתב בספר הליכות שבת ח"א וסיכם שגם אם מי שלא עושה את העצה האמורה לעיל, יכול להוציא ידי חובה את בני ביתו, אף לאחר שכבר קיים חובת קידוש בתפילתו, מדין ערבות, שאעפ"י שיצא מוציא.

ובחזו"ע ימים נוראים אכן כתב שביום הכיפורים שחל להיות בשבת, טוב שיכריז הש"צ קודם תפלת ערבית, שכל הקהל יכוון לצאת ידי חובת קידוש בתפלה, שחותרים בה מקדש השבת וישראל ויום הכיפורים ויוצאים בזה ידי חובת קידוש מן התורה ולכאורה במשך השנה אין עניו לכוון לצאת ידי חובת

קידוש בתפלה (ולדעת המגן אברהם ועוד יוצא בכל אופן ידי חובת קידוש בתפלה אלא אם כן עשה כוונה נגדית שלא לצאת).

ולענין אם מוציא במצוות גם מי שבקי ויודע לברך והוא כבר יצא ידי חובה, הנה בהלכות ציצית בסימן ח כתב הלכה ברורה שמי שאינו יודע לברך על הציצית רשאי חבירו לברך עבורו בשם ומלכות ברכת 'להתעטף בציצית' וישמע הברכה ויענה אחריו אמן ויצא ידי חובה. ואפילו אם המברך אינו מתעטף עתה בציצית כי כלל בדינו שאף על פי שיצא חובת המצוה, מוציא ידי חובת ברכת המצוות את האחרים שאינם בקיאים. ובדיעבד אפילו אם חבירו יודע לברך בעצמו, אם בירך להוציא אחר שיצא ידי חובה בעצמו, יצא חבירו ידי חובה וכפי שפסק מרן בשו"ע סימן רעג ס"ד שדין אעפ"י שיצא מוציא אינו אלא למי שאינו בקי. והביא בעיונים בשם המשנה ברורה (סימן תקפה סק"ה) שכתב, שמנהג העולם להקל אף בבקי ושכן פסק הפרי חדש. וכאן בהלכות קידוש כתב הלכה ברורה שמי שמוציא ידי חובה את הבקי אף שעשה שלא כהוגן, בדיעבד אין השומע חוזר ומקדש והביא סייעתא לדבריו מחזו"ע חלק ב'. אולם המעיין יראה שאחר שחזו"ע תמה על הפר"ח מפני מה מצא לחלוק על מרן השו"ע שפסק כגאונים סיים בסוף שמנהג העולם להוציא בכל אופן כפי שכתב המ"ב ובמקום מנהג אין לחוש לסב"ל. ואח"כ ראיתי שכן כתב בילקו"י עמ' תשי בשם החזו"ע דהמנהג לקדש בכל גוונא גם בבקי ובמקום מנהג לא אמרינן סב"ל.

קטן שהגיע לגיל חינוך אינו מוציא את הגדול ידי חובת מצות קידוש ואפילו אם הגדול התפלל כבר ערבית והקטן עדיין לא התפלל ערבית מכמה טעמים:

1. אין דין ערבות בקטן. ב. יש דעה שקידוש דאורייתא דוקא על היין (ויוצא לפי זה שגם מי שהתפלל ערבית עדיין חייב קידוש מדאורייתא) ג. לדעת כמה מרבתינו הראשונים אין הקטן חייב במצוות כלל אפילו מדרבנן.

נפקא מינה שהבעל נעדר מהבית לרגל מילואים וכיוצ"ב, שבמקרה כזה האשה תערוך את הקידוש בבית ולא תיתן לבנה הקטן לערוך את הקידוש.

לסיכום:

1. איש מוציא ידי חובה את האשה בקידוש אף אם התפלל וכן האשה.
2. הבקי מוציא את שאינו בקי בקידוש וביתר המצוות (שו"ע סימן רעג ס"ד).
3. הבקי מוציא גם הבקי במצוות: לדעת הילקוט יוסף אפשרי, לדעת הלכה ברורה לכתחילה לא.
4. קטן אינו מוציא את אמו בקידוש בליל שבת.

דניאל אביבי